

## Tilburg University

### **Review of the book De natuurlijke geschiedenis van de religie, D. Hume, 1999, 9028926747**

Sarot, M.

*Published in:*  
Nederlands Theologisch Tijdschrift

*Publication date:*  
1999

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

*Citation for published version (APA):*

Sarot, M. (1999). Review of the book De natuurlijke geschiedenis van de religie, D. Hume, 1999, 9028926747. *Nederlands Theologisch Tijdschrift*, 53(4), 338-339.

#### **General rights**

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

#### **Take down policy**

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

## Preprint

David Hume, *De natuurlijke geschiedenis van de religie* Vertaald, geannoteerd en van inleidende essays voorzien door Willem Lemmens en Walter van Herck (Agora editie), Baarn, Agora, 1999; 175 pp., f 35, ISBN 9028926747;

Stanley Tweyman (ed.), *Hume on Miracles* (Key Issues 11), Bristol, Thoemmes Press, 1996; xii + 168 pp., £14.95, ISBN 185506443X;

Stanley Tweyman (ed.), *Hume on Natural Religion* (Key Issues 12), Bristol, Thoemmes Press, 1996; xiv + 334 pp., £14.95, ISBN 1855064502.

David Hume (1711-1776) had tijdens zijn leven weinig succes met zijn wijsgerige geschriften, en legde vooral veel eer in met zijn veeldelige *History of England*. Als godsdienstcriticus en -filosoof werd hij pas na zijn leven beroemd (en in sommige kringen berucht); zijn geschriften op dit terrein werden bij zijn leven ofwel weinig gelezen, ofwel niet gepubliceerd. Zijn godsdienstwijsgerige werk valt uiteen in twee delen, die hij in de inleiding tot zijn *Natural History of Religion* onderscheidt: er zijn `twee bijzondere vragen die onze aandacht vragen, te weten: een vraag naar de fundering van de religie in de rede, en een tweede vraag aangaande de oorsprong van de religie in de menselijke natuur'. Het gaat Hume dus om de geloofwaardigheid van religieuze overtuigingen. Met de vraag naar de rationaliteit van religie hield Hume zich kritisch bezig in *Of Miracles*, dat in 1748 als deel van de *Philosophical Essays Concerning Human Understanding* (later de *Enquiry* genoemd) verscheen, en de *Dialogues Concerning Natural Religion* (postuum verschenen in 1779; Ned. vert. bij Agora in 1992). De oorsprong van de religie in de menselijke natuur onderzoekt Hume in zijn *Natural History* als deel van de *Four Dissertations*. Hier betoogt Hume dat religie zijn oorsprong heeft in de menselijke psyche; de compensatiemechanismen die hij noemt laten zich lezen als een voorafspiegeling van Freud. Tegen het deïsme van zijn tijd in (dat leerde dat religie van oorsprong monotheïstisch is, en polytheïsme een latere corruptie is) betoogt Hume dat de oorspronkelijke religie polytheïstisch is, en dat psychologische oorzaken leiden tot een soort pendelbeweging tussen polytheïsme en monotheïsme. Hij betoogt verder (net zoals heden ten dage nog een Odo Marquard), dat er veel redenen zijn om polytheïsme te prefereren boven monotheïsme: monotheïsme is niet rationeler dan polytheïsme, maar matigt zich wel veel zwaardere waarheids- en rationaliteitsclaims aan. Polytheïsme is van nature verdraagzamer, en leidt minder snel tot uitwassen van fanatisme. Kortom, het antwoord op de vraag naar de fundering van de religie pakt ook niet erg positief uit voor het christendom. Van de *Natural History* verscheen nu een zeer leeswaardige Nederlandse vertaling met uitvoerige inleidingen van Willem Lemmens en Walter van Herck (de laatste gaat vooral in op de godsdienstwijsgerige betekenis van dit geschrift).

Zoals Lemmens laat zien, ging aan de verschijning van de *Four Dissertations* de nodige commotie vooraf. Reeds in 1755 lag het manuscript met de titel *Four Dissertations* bij de drukker. Nadat Lord Stanhope, een vermaard wiskundige, aan Hume had duidelijk gemaakt dat een van de vier te publiceren tractaten, een verloren gegaan geschrift over wiskunde en natuurfilosofie, enkele onnauwkeurigheden in de argumentatie bevatte, trok Hume dit terug. Omdat de uitgever de overblijvende drie tractaten te weinig vond voor een boek, voegde Hume twee tractaten toe die hij nog niet voor publicatie had willen vrijgeven: *Of Suicide* en *Of the Immortality of the Soul*. De resulterende *Five Dissertations* kwamen reeds voor publicatie in handen van William Warburton (1698-1779), bisschop van Gloucester, die in het geschrift een gevaar voor het christendom zag. Warburton organiseerde zijn oppositie zo effectief dat Hume zich genoodzaakt zag ook *Of Suicide* en *Of the Immortality of the Soul* terug te trekken, en een nieuw tractaat *Of the Standard of Taste* te schrijven. Met dat tractaat verschenen de *Four Dissertations* – na nieuwe tegenstand van Warburton – in 1757. Dit soort verhalen maakt nieuwsgierig naar wat Warburton nu precies van Hume's werk vond. Het is de verdienste van Stanley Tweyman dat hij de contemporaine reacties op Hume's godsdienstkritiek – inclusief die van Warburton – in twee delen beschikbaar heeft gemaakt. Deel 1 bevat Hume's *Of Miracles*, en een aantal belangrijke reacties uit de jaren 1751-1882. Deel 2 bevat Hume's eigen levensbeschrijving en reacties op de *Dialogues*, de *Natural History* en de *Immortality of the*

*Soul*, daterend uit de jaren 1755-1907. Met deze tweedelige verzameling bewijst Tweyman allen die in Hume en diens receptie geïnteresseerd zijn, een dienst: vele tot nu toe (in druk) moeilijk toegankelijke reacties zijn hier in twee handzame bandjes verzameld. Helaas wordt het tweede bandje ontsierd door veel slordigheden. Ik noem twee belangrijke fouten: 'Remark 1' van de reeds genoemde Warburton wordt twee keer afgedrukt (237vv, 242vv.; er zijn enkele kleine verschillen, en toelichting van de editor ontbreekt). De kleine verschillen doen vragen rijzen over de wijze waarop de editor te werk is gegaan; deze wordt nergens gedetailleerd verantwoord. De Remarks zijn ook niet uit 1777, 1778, of 1788, de jaartallen die Tweyman noemt (en waarin het geschrift werd herdrukt), maar uit 1757. Het 'Supplement to the Life of David Hume, ESQ.' (17-25), dat Tweyman op naam van Hume zelf publiceert, is uiteraard niet van de hand van Hume zelf, omdat ook de reactie op zijn dood erin wordt beschreven; de schrijver is Samuel Jackson Pratt (1749-1814). In beide bandjes ontbreken kruisverwijzingen, inleidingen, achtergrondinformatie over de auteurs (en over de vraag wie vermoedelijk achter aanduidingen als 'anonymous' en 'S.T.' schuilgaan), en registers. Wie meer studie wil maken van Hume's geschriften en van de receptiegeschiedenis daarvan, doet er goed aan de Hume Archives op Internet (<http://www.utm.edu/research/hume/>) te bezoeken. Deze geven veel van de hier ontbrekende informatie.

Marcel Sarot